Володимир Ковальчук

Кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту української
археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України;
провідний науковий співробітник
Галузевого державного архіву
Служби безпеки України

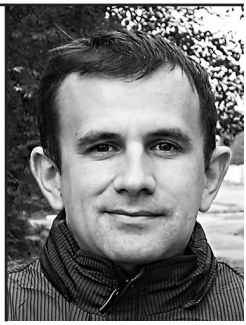

У статті на конкретних прикладах доведено, що мова документів УПА й націоналістичного підпілля є багатою на образність, зокрема метафори та гіперболи. Автори документів застосовували засоби вираження експресії з метою емоційного забарвлення текстів, що перетворювало їх на пропагандистські й впливало на адресну аудиторію не гірше за усну пропаганду.
Ключові слова: мова, стилістика, метафора, пропаганда, документи, УПА.

Volodymyr Kovalchuk
“Raion Party Committee Secretary Was Sent to Pluto and Proserpina 's Realm…”
(Stylistic Devices in UPA Documents)
In the article it is demonstrated with precise examples that the lingo of UPA and nationalist underground documents is rich in figurativeness, especially metaphors and hyperboles. Documents’ authors applied ways of conveying expression for the sake of bigger emotional tinge of their texts which transformed them into propagandist ones and influenced the target audience no worse than oral propaganda.
Key words: lingo, stylistics, metaphor, propaganda, documents, UPA.

«СЕКРЕТАРЯ РАЙПАРТКОМУ ПІСЛАЛИ В ЦАРСТВО ПРОЗЕРПІНИ І ПЛУТОНА...» (СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ В ДОКУМЕНТАХ УПА)

При написанні документів і пропагандистських матеріалів Української повстанської армії мову деяких із них автори емоційно забарвлювали. Особливо часто «оживляли» звітність (звіти, хроніки), інструктивні навчально-пропагандистські документи, ділові листи та листівки. Щоб документи бриніли емоціями, а їхні дійові особи виглядали героями чи, навпаки, пройдисвітами, автори використовували найрізноманітніші стилістичні прийоми, зокрема метафоризацію та гіперболізацію. Інколи в текст «уплітали» жаргонізми й арго (нелітературну лексику). Особливо вміло вписували метафори у документальний контекст «політичні виховники» підрозділів УПА. Переважно робили це ненавмисне, лише так проявляли свій стиль писання.

У вітчизняній історіографії спеціально над смислами емоційного забарвлення історичних джерел майже ніхто не задумувався. До теми певною мірою дотичні праці фахівців із лінгвістики, журналістики, зв'язків із громадськістю та політтехнологій (наприклад — Георгія Почепцова, Володимира Криська[1]). За кордоном таких дослідників значно більше. Серед них: Джон Браун, Джордж Лакофф[2] і Марк Джонсон[3], Томас Белт[4], Майкл Холл[5].

На нашу думку, стилістичні прийоми написання історичних джерел (у першу чергу, військового змісту) й причини їх використання — предмет дослідження, який невиправдано не дооцінюється українськими джерелознавцями. Бо, як показують студії вчених суміжних галузей знань, в умовах війни шляхом «навішування ярликів» стилістичними засобами (наприклад, у пропаган-

---

1 *Крысько В. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В. Крысько. — Минск, 1999. — 448 с.*

2 *Lakoff G. The political mind. A cognitive scientist's guide to your brain and its politics. — New York etc., 2009.*

3 *Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. — Москва, 1990.*

4 *Белт Т. Политические убеждения путем метафорического моделирования // Политическая лингвистика. — Екатеринбург, 2007. — Вып. 2 (22). — С. 18—25.*

5 *Холл М. Магия коммуникации. Использование структуры и значения языка. — СПб, 2004. — 352 с.*

дистській листівці) можна дискредитувати опонента, ідею, подію чи явище. Метафоризація мови документів не лише додає їм «квітучості», але й збуджує в уяві адресатів різні асоціації[6]. А метафори, в яких фігурує ключове слово «запах», так впливають на свідомість реципієнтів, що дехто його «відчуває»[7], й у такому стані піддається навіюванню певних ідей чи сценаріїв поведінки. Уторік американська розвідка вкладала мільйони доларів у розробку дослідницької програми з вивчення метафор. Спеціальна організація — Intelligence Advanced Research Projects Activity (IAPRA) — підтримувала дослідження в царині аналізу метафоричної мови людей різних світових культур, щоб знати відмінності в способах мислення представників культурних ідентичностей[8].

Як засвідчує архівна евристика, на метафори багаті насамперед ті документи УПА, в яких описуються ворожі військово-політичні чинники, в першу чергу — радянські. Але командири та політвиховники підрозділів використовували цей стилістичний прийом не лише для розрізнення ворожих сил. Також його використовували для «зглажування», пом'якшення гостроти звучання певної інформації в тексті, наприклад, про смерть чи знищення ворогів.

«Було б добре десь заміновати шосу, щоби трохи ворогів поїхало до неба, бо їх тут вже трохи забагато»[9], — розміркував повстанець 'Давид' у листі над потребою знищення радянців методом замінування доріг. «Сталінових байстрюків з посвідками послали зголоситись в «Аврамове царство»[10], — згадував 'Нечай',

---

6 *Фенько А. Вопросы рыбы и морали [Электронный ресурс] / А. Фенько. — Режим доступа: http://www.openspace.ru/article/59 (10.11.14). — Загл. с экрана.*

7 *Николаенко Н. Метафорическое мышление у здоровых детей и больных аутизмом как показатель межполушарного взаимодействия // Доклады Академии Наук. — Т. 379. — 2001. — № 5. — С. 705—707.*

8 *Почепцов Г. Військові дослідження проблем комунікації та мислення [Електронний ресурс] // Медіаграмотність: [сайт] / Г. Почепцов. — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/print/material/16831 (02.04.13). — Назва з екрану.*

9 *Лист командира невідомого підрозділу УПА «Давида» до [Мирона Онишкевича] (без дати) / ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 73. — Арк. 147.*

10 *Документ «Рейд двох куренів УПА на Східну Україну 1943 р. під ком. к-ра «Кватиренка» (травень 1948 р., автор — ройовий УПА «Нечай») / Літопис УПА. Нова серія. Т. 18: Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України / Упоряд. О. Пагіря, В. Іванченко. — Київ; Торонто, 2011. — С. 671.*

ройовий із куреня «Хмельницький» групи УПА «Тютюнник», як його підрозділ розправився над радянськими партизанами у селі Симонах Барашівського району (нині — Ємільчинський) на Житомирщині восени 1943-го. А от політвиховник «Корсунського» загону УПА «Канада», з приводу вбивства меншим підрозділом загону на чолі з 'Давуном' радянського парфункціонера в Столинському районі в серпні 1944 р., «змінив» володарів згаданого «царства» на героїв давньогрецької міфології — володаря країни небіжчиків і його дружину, дочку Зевса та Деметри. Написав так: «Секретаря райпарткому послали в царство Прозерпіни і Плутона...»[11]. Замість слова «вбивати» використовувалися й інші цікаві вислови. Так, 9 вересня 1943-го комендант запілля ВО УПА «Богун» Сильвестр Затовканюк-'Пташка' наказав референтам СБ у районах і над-

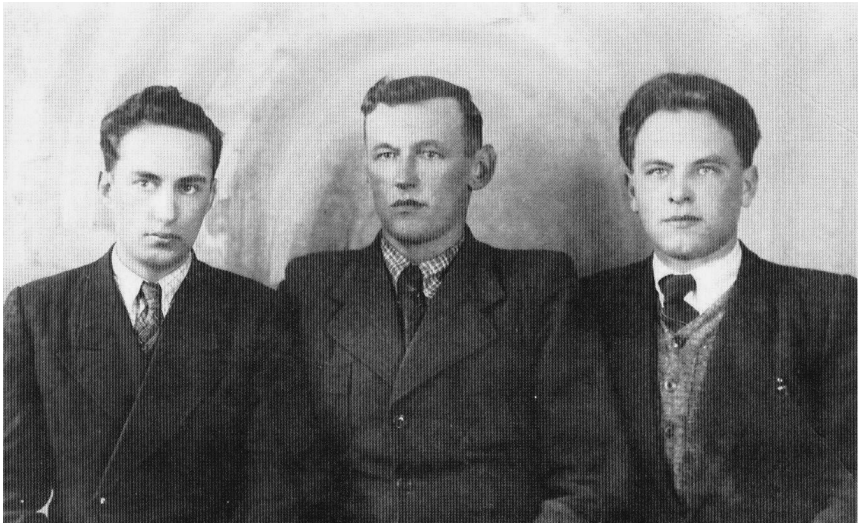

Осип Дяків-'Горновий' (друг дитинства Василя Галаси), Осип Кусень-'Сірий' (залучив Галасу до ОУН) і Василь Галаса-'Орлан'. 1930-ті рр.

[11] *Хроніка загону «ім. Колодзінського» («Корсунського», бригади «ім. Лайдаки», бригади «Пам'ять Крут» № 0018, «050/II») (автор — 'Канада' та ін.) [вересень 1943 — лютий 1945 рр.] / Літопис УПА. Нова серія. Т. 14: УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943—1945. Нові документи / Упоряд. В. Ковальчук, І. Марчук. — Київ; Торонто, 2010. — С. 205.*

районах уважніше ставитися до процедури обшуку підозрюваних, бо «...трапляються випадки, що чоловіка пускають в трубу...»[12].

Відбиток християнського вчення (як відомо, чимало активістів УПА й ОУН(б) походили зі священицьких родин) помічаємо в деяких листах Василя Кука. Одного разу йому не сподобалося, що автор статті «Комінформ і його завдання» розкритикував план Маршалла. Тож рішуче став на захист документа, порівнявши переляк автора цим планом із «апокаліптичним дідьком»[13]. Ще раз Кук метафорично «обмовився» про свої релігійні знання в листі до Василя Галаси-'Онуфрія': «Щастя, що я, дякувати Богові, просто чудом вирвався дальше поза перстень пекла. ...не зовсім докладно зорієнтований про справжній розмір і наслідки акцій ворога»[14].

Цінне джерело метафоричності мовлення — листування «легітимних» діячів ОУН(б) і УПА із волинським «розкольником», відомим оунівським активістом Степаном Янишевським-'Далеким'. Ось як відповів на закиди Янишевського, який заявив про пряме своє підпорядкування Центральному Проводові ОУН(б), в обхід крайового проводу, невідомий: «Настрашіть свого тата і маму, а мене не страшіть. Коли я свідомий того, в яких обставинах ми боремся, то Ваш «пилип з конопель» є нічим»[15]. «Ти ж бачився вчора з Далеким, отож розкажи, що він тобі сказав? ... хочеш мене завести як козу на шнурок...»[16], — дорікав повстанець 'Сівач' своєму зверх-

---

12 *[Діловий лист] коменданта запілля УПА [Сильвестра Затовканюка]-«Пташки» до надрайонових і районових СБ (від 9.09.1943 р.) / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля. 1943—1944. Документи і матеріали / Упоряд. О. Вовк, І. Павленко. — Київ; Торонто, 1999. — С. 411.*

13 *Лист «6293» [Василь Кук] до «5184» (квітень 1948 р.) /.Літопис УПА. Нова серія. — Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944—1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. — Київ; Торонто, 2011. — С. 257.*

14 *Лист «Ле» [Василь Кук] до «Онуфрія» [Василь Галаса] (червень 1952 р.) / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944—1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. — Київ; Торонто, 2011. — С. 299.*

15 *Лист невідомого до «Далекого» [Степан Янишевський] [1946 р.] / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944—1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. — Київ; Торонто, 2011. — С. 799.*

16 *Звіт «Сівача» (підлеглого «Нечипора») для невідомого к-ра про діяльність у період із 1 лютого до 13 квітня 1946 р. [дата невідома] / ЦДАВО. — Ф. 3838. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк.124—128. — Арк. 126.*

никові ‘Нечипору’ за словесну підтримку тим Степана Янишевського в звіті про перебування в Костопільському повстанському районі на Рівненщині навесні 1946 р. Згодом провідник ОУН(б) на Волині та Поліссі Василь Галаса, під час епістолярного діалогу із «далеківцем» Іваном Кролем-‘Зіньком’, вихваляючи свої листи за «ясний» і «одвертий» виклад, додав ще й фразеологізм «не завиваю нічого в бавовну»[17]. А ще — охарактеризував лаконічний лист ‘Далекого’, який той написав виконувачеві обов’язків генерального судді ОУН(б), крилатим висловом — «ароганська відповідь»[18].

Крім «Авраама», в упівських документах часто-густо фігурував і «Адам». Приміром, із «адамовими слізьми» ототожнив боєздатність новобранців свого загону, відновленого після проходження через Волинь радянсько-німецького фронту на захід навесні 1944 р., командир підрозділу УПА «Котловина» Степан Коваль-‘Юр’. «Якщо є можливим, то пришліть мені тих жандармеристів, що є в Вас з мого загону, бо не маю ні одного чоловіка, котрий міг би хоть чоловіка арештувати. Ви знаєте, з ким я залишився, а ті новачки — то це Адамові сльози», — поскаржився чоловік до штабу групи «Заграва» 6 березня[19].

Далі — про гіперболи. Частина звернення «Український народе!» неназваного автора від імені якогось «Краєвого проводу ОУН» — настільки образна, що фактично нагадує одну суцільну гіперболу. «Сьогодні вже не є тайною ні для оберката Берії, а ні для фахових злодіїв у кримінальних мундирах — хрущових і коротченків, що кожна українська хата — це інкубатор грізної

---

17 *Лист ‘З. Савченка’ [Василь Галаса] до ‘Зінька’ [Іван Кроль] (липень 1949 р.) / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944—1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. — Київ—Торонто, 2011. — С. 183*

18 *Вислів спотворений. Потрібно — «Арагонська відповідь». Так назвали вчинок короля Іспанії Фердінанда II-го, котрий на початку XVI ст. ухилився від прямої відповіді на заяву кортесів (парламенту) Арагону щодо зловживань арагонської інквізиції. Відтермінував розгляд цього питання до 1512 р. Див: Лист ‘З. Савченка’ [Василь Галаса] до ‘Зінька’ [Іван Кроль] (липень 1949 р.) / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944—1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. — Київ; Торонто, 2011. — С. 180.*

19 *Лист ‘Юра’ до «командира» (від 6.03.1944 р.) / Літопис УПА. Нова серія. Т. 14: УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943—1945. Нові документи / Упоряд. В. Ковальчук, І. Марчук. — Київ; Торонто, 2010. — С. 319.*

«бандєровскої» стихії, яка повільно, але систематично працює над вкороченням довговічности більшовицьких термітів...»[20].

Василь Кук у своїх листах актуалізував ще одне цікаве перебільшення. Критично налаштований до есбістських тортур, писав, що під їхнім упливом будь-хто визнає себе будь-ким, навіть керівником («негусом», «цісарем») Ефіопії («Абісинії»). З його легкої руки ця гіпербола в підпіллі стала крилатою. А походження її таке. У червні 1947-го Кук написав провідникові ОУН(б) на Волині та Поліссі Миколі Козаку з приводу «справи Шелеста» (загинув унаслідок слідчих дій «К.»): «Цікаво, коли б Мовчазний так само без доказів признався до того, що є цісарем Абісинії — чи також був би К. в це повірив»[21]. Певно, тут автор перефразував слова референта СБ Центрального Проводу ОУН(б) Миколи Арсенича, які почув від нього раніше на Волині: «Якщо ти будеш бити чоловіка, то він признається, що він цісар Абіссінський»[22]. Знаємо й ще один схожий вислів Кука — про стиль роботи на Волині Миколи Козака (ще як керував СБ на Волині та Поліссі): «Якби мене самого допитали таким чином, то я би визнав себе не тільки чекістським агентом, але й абіссінським негусом»[23].

Микола Козак.

У документах УПА та оунівського націоналістичного підпілля вживалася й така екс-

---

[20] *Літопис УПА. Нова серія. Т. 19: Підпілля ОУН на Буковині. 1943—1951. Документи і матеріали / Упоряд. Д. Проданик. — Київ; Торонто, 2012. — С. 466, 468.*

[21] *Лист невідомого [Василь Кук] до «В-ра» [Микола Козак] (червень 1947 р.) /.Літопис УПА. Нова серія. — Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944—1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. — Київ; Торонто, 2011. — С. 247.*

[22] *Казка Б. Служба безпеки ОУН та УПА: без брехні та без прикрас // http://www.svoboda.com.ua/?Lev=archive&ld=3173 (3.09.2011).*

пресивна побутова лексика, як жаргонізми. Ці побутові слова повстанці інтегрували в тексти, в першу чергу, для приниження своїх ворогів. Так, очільник військової розвідки СБ групи УПА «Заграва» 'Немо' наприкінці 1943-го називав німецьких загарбників «німаками», польські формування — «польськими бандами» або «совітсько-польськими бандами»[24]. В інтерпретації бунчужного 'Нещасного' агресивно налаштовані поляки зі села Гурбів (весна 1943 р.) постають «ляхами»[25]. Так само поляків назвав окружний провідник ОУН(б) 'Шах' 6 серпня 1944-го[26]. Автор додатку до наказу по тактичному відтинкові «Замок» УПА-Захід охрестив радянських партизанів «сталінськими опричниками»[27]. Радянські вороги, з якими сотня УПА «Лісовики» боролася в селі Сільці Підгаєцького району 5 квітня 1945 р., в оглядовому документі ВО УПА «Лисоня» проходять як «сталінські бандити»[28]. У деяких звітах та протоколах допитів бандерівською СБ учасників радянських партизанських підрозділів (з'єднання Шукаєва, загони ім. Хрущова, ім. Фрунзе) за 1943—1944 рр. чільні керівники цих формувань часто-густо постають «жидами»[29].

---

[23] *Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40—50 років XX ст. — Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2000. — 304 с. — С. 136; Чайковський А. Роман Шухевич в українській історії // http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/istorija/14560 (21.07.2011).*

[24] *Ковальчук В. М. Документи ОУН(б) і запілля УПА про українсько-польське протистояння на Волині і Поліссі у 1943—1944 роках: спроба групування за походженням // Студії з архівної справи та документознавства. — 2004. — Т. 12. — С. 89—92. — С. 92.*

[25] *Лист бунчужного «Нещасного» до провідника «Дубового» (від 8.05.1943 р.) / Літопис УПА. Нова серія. Т. 14: УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943—1945. Нові документи / Упоряд. В. Ковальчук, І. Марчук. — Київ; Торонто, 2010. — С. 59.*

[26] *Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 Т. Т. 2 : 1944—1945 / Под ред. А. Н. Артизова. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. — С. 262.*

[27] *Приложение к приказу № 9/44 в. о. шефа штаба ТВ «Замок» УПА-Запад «В. Савчука» и в. о. к-ра УПА-Запад «Р. Шелеста» (от 25.11.1944 г.) / Теория и практика западноукраинского национализма в документах НКВД, МВД и МГБ СССР (1939— 956). Сборник документов / Н. И. Владимирцев, В. Д. Кравец и др. (состав.). — Москва: Объединенная редакция МВД России, 2010. — С. 148.*

[28] *Літопис УПА. Нова серія. — Т. 20: Воєнна округа УПА «Лисоня». 1943—1952. Документи і матеріали / [Упоряд. С. Волянюк]. — Київ; Торонто, 2012. — С. 312*

[29] *Ковальчук В. Члени ОУН(б) та радянські партизани у світлі взаємних оцінок // Збірник наукових праць «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії». Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 10. — Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2006. — С. 255—258.*

Відверта лайка в документах УПА майже відстутня. Можливо це наслідок видання кількох розпорядчих документів про заборону арго. Наприклад, вимагав «конечно викорінити лайку» автор інструкції ч. 2 «суспільно-політичної референтури УПА» (?)[30]. «Під загрозою найтяжщої кари забороняється говорити огидних слів, а найбільше визивання матері в московській мові», — наказував командир одного з перших підрозділів УПА — 'Погром' — у вересні 1943-го[31]. Це ж саме говорилося у наказі командира загону «Котловина» від 12 жовтня: «При взаємовідносинах військових поміж собою під відповідальність до перебування в карнім відділі включно, забороняю вживати прокльонів і ганебної лайки (матерної)»[32]. Отож, навіть у листуванні з радянськими партизанами в 1943 році оунівці й упівці на лайку не переходили, вдаючись, як максимум, до мови, багатої на метафори та гіперболи. Наведемо приклад одного з таких «емоційних» листів. Бандерівці волинського села Звіждже, біля річки Горинь, відповідають на звернення представника «ковпаківців» у червні 1943 р.: «Листа твого вертаємо, сховай його собі у кишеню. Пісеньку вашу у нас горобці перестали співати. А погрози й страх ваші лишіть собі. 25.6.43. До побачення в Москві. Командир відділу Гонта»[33].

Проте деякі, «не гострі», жаргонізми в повстанських документах таки траплялися. Так, невідомий автор, описуючи наслідки бою біля С. Сільця Підгаєцького району 5 квітня 1945-го між сотнею УПА «Лісовики» і радянським підрозділом, не втрачає нагоди вжити на письмі «м'який» жаргонізм — називає оточення,

---

30 *Інструкція суспільно-політичної референтури № 2 [про права та завдання в роботі суспільника] [автор невідомий] [1943 р.] / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля. 1943—1944. Документи і матеріали / Упоряд. О. Вовк, І. Павленко. — Київ; Торонто, 1999. — С. 55.*

31 *Наказ ч. 5 командира відділу УПА «Погром» 'Мороза' [в справах військових степенів та з інших питань] [вересень 1943 р.] / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля. 1943—1944. Документи і матеріали / Упоряд. О. Вовк, І. Павленко. — Київ; Торонто, 1999. — С. 571.*

32 *Наказ ч. 5 командира відділу УПА «Погром» 'Мороза' [про оголошення наказу командира загону УПА «Котловина»] (від 12.10.1943 р.) / Літопис УПА. Нова серія. — Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля. 1943—1944. Документи і матеріали / Упоряд. О. Вовк, І. Павленко. — Київ; Торонто, 1999. — С. 575.*

33 *Партизанская война в Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941—1944 / Колл. составителей: О. В. Бажан, С. И. Власенко, А. В. Кентий и др. — М.: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2010. — 670 с. — С. 50.*

з якого спромоглися вийти повстанці, «ворожою матнею»[34]. Схожими слівцями українські повстанці регулярно «вистрілювали» по своїх політичних опонентах. У 1943 році, наприклад, писали про бульбівців таке. «Тут оперирують... бульбівці лише коло горілкі, — ділився своїми спостереженнями за поведінкою опонентів у с. Совпі Березнівського району Рівненщини бунчужний «Нещасний». — Люде... заявляють: «Просто допоможіть нам що-будь, бо вони просто жить не дають. То й знають, що п'ють, грабують та сплять, а то ще й хто обізветься — то поб'ють»[35].

Петро Олійник-'Роман'.

У листівках лексика була «гарячішою». «Рівно ж цілковитою невдачею закінчився зимовий похід енкаведівських ватаг, хоча так старанно й запопадливо організований новоспеченим інквізитором-невдахою «Сракачем» [йдеться про Тимофія Строкача]. Закукурічений кат, не маючи сил і методів розгромити щільно зімкнуті колони безстрашних революційних когорт, чинить, гідну совєтського яничара, варварську розправу над мирним населенням Західних областей»[36], — читаємо в зверненні «Український народе!» (травень 1946 р.).

Для порівняння, радянські чинники застосовували нецензурну лексику значно частіше.

---

[34] *Літопис УПА. Нова серія. — Т. 20: Воєнна округа УПА «Лисоня». 1943—1952. Документи і матеріали / [Упоряд. С. Волянюк]. — Київ; Торонто, 2012. — С. 313.*

[35] *Лист бунчужного 'Нещасного' до провідника 'Дубового' (від 8.05.1943 р.) / Літопис УПА. Нова серія. Т. 14: УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943—1945. Нові документи / Упоряд. В. Ковальчук, І. Марчук. — Київ; Торонто, 2010. — С. 61.*

[36] *Літопис УПА. Нова серія. Т. 19: Підпілля ОУН на Буковині. 1943—1951. Документи і матеріали / Упоряд. Д. Проданик. — Київ; Торонто, 2012. — С. 466, 468.*

Одного разу (кінець 1945 р.) під Глушанським хутором у Дерманському лісі на Волині НКВД-исти знайшли схованку з цукром місцевого оунівського керівника Петра Олійника-'Романа'. Цукор увесь забрали, а на пустому місці залишили записку: «Ти, Роман, не вояка. Єслі ти вояка — виходь з намі у бой. Сахар твой забіраєм. Чупринка будьот піть чай з сахаром, а ти з хуйом»[37]. Якщо вірити спогадам командира радянського партизанського загону ім. Й. Сталіна Георгієві Балицькому, в листопаді 1943-го «сусід» його підрозділу в Цуманському районі Волині — загін Карасьова — склав густо помережаного арго листа українських партизанів до Гітлера «Посіпаці — скаженому собаці». Цей лист за використанням стилістичних і семантичних прийомів нагадував «листа запорожців до турецького султана». Там були такі рядки: «...побажаємо тобі від щирого серця — сто болю у реберця, сто чортів у твою пельку, щоб ти швидше ліг на земельку, в осиновий гроб, та й мать твою йоб. ...Не вір ні трохи ... рейхскомісарові України Коху. Надсилають вони тобі депеші, надсилають листи, щоб брехню замести. Адже, доложили, що партизан розбили. А ми на всіх вас хуй положили. ...Гола тобі срака, задрипана собако, щоб тобі руки і ноги звело, щоб тобі живіт підтягло, аж до самого пупа, арійська от залупа»[38].

Звісно, що для героїзації упівських текстів застосовувалася й інші стилістичні прийоми. Одна із них — метонімія, тобто заміна одних слів іншими на основі суміжності. Для прикладу, 22 грудня 1944 р. невідомий автор звіту про рейд куреня УПА «Бистрого» Бесарабією зробив таку сміливу, із тонким «нальотом» гротескності, заяву: «Зараз на Б[уковину] вислано військову розвідку, яка вирушила разом із Русланом. Ми дальше студіюємо Б[уковину] та мамалигу. В скорому майбутньому Б[уковина] буде наша»[39].

---

[37] *Лист 'Луки' [Микола Козак] до 'Романа' [Петро Олійник] (від 1.12.1945 р.) /.Літопис УПА. Нова серія. — Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944—1954 рр. / Упоряд. В. Ковальчук, В. Огороднік. — Київ; Торонто, 2011. — С. 414.*

[38] *Партизанская война в Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941—1944 / Колл. составителей: О. В. Бажан, С. И. Власенко, А. В. Кентий и др. — М.: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2010. — 670 с. — С. 595—596.*

[39] *Літопис УПА. Нова серія. — Т. 20: Воєнна округа УПА «Лисоня». 1943—1952. Документи і матеріали / [Упоряд. С. Волянюк]. — Київ; Торонто, 2012. — С. 389.*

Таким чином, на конкретних прикладах доведено, що мова документів УПА і збройного націоналістичного підпілля доволі є багатою на образність, зокрема метафори та гіперболи. Автори документів застосовували засоби вираження експресії з метою емоційного забарвлення текстів, що перетворювало їх на пропагандистські й впливало на адресну аудиторію не гірше за усну пропаганду. А от нецензурна лексика — чи не найкращий експресивний засіб — у повстанських документах, на відміну від джерел радянського партизанського руху, чомусь практично не зберіглася.